

УДК [902/904:643:39](477.83-2)"653":001.891"20"

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ars.2022.26.5011>

РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ БАГАТОШАРОВОЇ ПАМ'ЯТКИ ВИННИКИ-ЛАЗКИ У 2016 РОЦІ

Наталія БІЛАС

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра археології та історії стародавніх цивілізацій,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: nataliya.bilas@lnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-2185-2320*

Андрій ГАВІНСЬКИЙ

*Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України,
відділ археології,
вул. Винниченка, 24, Львів, Україна, 79008,
e-mail: andrham@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8466-0959*

Тарас МИЛЯН

*Науково-дослідний центр "Рятівна археологічна служба"
Інституту археології НАН України,
вул. Винниченка, 24, Львів, Україна, 79008,
e-mail: mylian@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8278-837X*

Одна з найбагатших археологічних пам'яток у Винниках, що біля Львова, знаходиться в урочищі Лазки. На схилах лівого берега Маруньки зафіксовані селища періоду неоліту-княжої доби. Дослідження тут проводили неодноразово, але на сьогодні ця територія забудована, що унеможливило подальше її вивчення. Останні розкопки цього багатошарового поселення здійснені 2016 р.

В результаті невеликих за площею досліджень було віднайдені залишки двох об'єктів. Центральним з них є житлова споруда майже квадратної в плані форми, розмірами 4,1×4,5 м, із заглибленою в материк на 0,7 м основою. Під час розкопок вдалося встановити окремі конструктивні елементи цієї хати. По її кутах і в центральній частині долівки були стовпи, які становили каркас споруди. Вздовж східної стінки простежено виступ-прилавок, висотою і шириною по 0,4 м. У північно-західному куті знаходилися рештки вогнища у

вигляді порушеної кам'яної конструкції, діаметром близько 2 м і висотою 0,9 м, зі слідами черені та заповненням з фрагментами посуду і уламками тваринних кісток. За кілька десятків метрів від цієї хати розкопано господарську яму, діаметром 1,5 м і глибиною 0,6 м.

На підставі рухомого матеріалу можна виокремити кілька хронологічних етапів заселення цієї пам'ятки. Найранішим є доба бронзи, яка представлена окремими виробами з кременю, зокрема уламком серпа. Незначними є сліди липицької культури римського часу з характерними горщиками банкоподібної форми і черпаками. Основним горизонтом є селище зубрицької культури II ст. н. е. Саме до нього належать виявлені об'єкти, а також переважна більшість рухомого матеріалу, як із заповнень, так і з культурного шару. Зокрема, це характерні для цієї спільноти різнопрофільовані горщики, глиняні пряслиця, точильний брусок та залізний ніж, прямі аналогії для яких знаходимо на широко вивченому неподалік поселенні біля с. Підберізіці.

Ключові слова: липицька культура, зубрицька культура, житлова споруда, вогнище, яма, кераміка.

Археологічні дослідження у м. Винники мають давню історію, яка розпочинається з останньої чверті XIX ст. Зважаючи на близьке розташування до Львова, де зосереджені головні наукові осередки, тут поверхневі обстеження проводили чимало вчених. Планомірні й систематичні розкопки здійснював упродовж 1985–1999 рр. професор Львівського університету Микола Пелешишин [Білас, 2008]. Спорадично в різних місцях відбувалися й рятівні дослідження. Починаючи з 2013 р. у Винниках знову проводять безперервні, систематичні роботи. Головно, вивчають поселення доби енеоліту (культури лійчастого посуду і трипільська) на горі Жупан і горі Лисівка, окрім того здійснені розкопки в інших урочищах, зокрема в Лазках.

Багатошарова археологічна пам'ятка Винники-Лазки знаходиться на східній околиці міста, в районі кільцевої дороги. Розташована на помірно пологому південному схилі лівого берега р. Марунька. Вона відкрита випадково у 1991 р. під час вибирання ґрунту під котлован для ставка. Рятівні розкопки провели М. Пелешишин та М. Бандрівський за участі Історико-краєзнавчого музею м. Винники. Було розкрито площу 400 м², зафіксовано низку нерухомих об'єктів та зібрано значну кількість речового матеріалу, який належав до різних археологічних культур. Виокремлено три горизонти заселення: доба неоліту (культура лінійно-стрічкової кераміки), енеоліту (маліцька культура) та ранньозалізного часу (черепино-лагодівська група). Окрім того, в культурному шарі знайдено окремі артефакти, які зараховані до трипільської культури

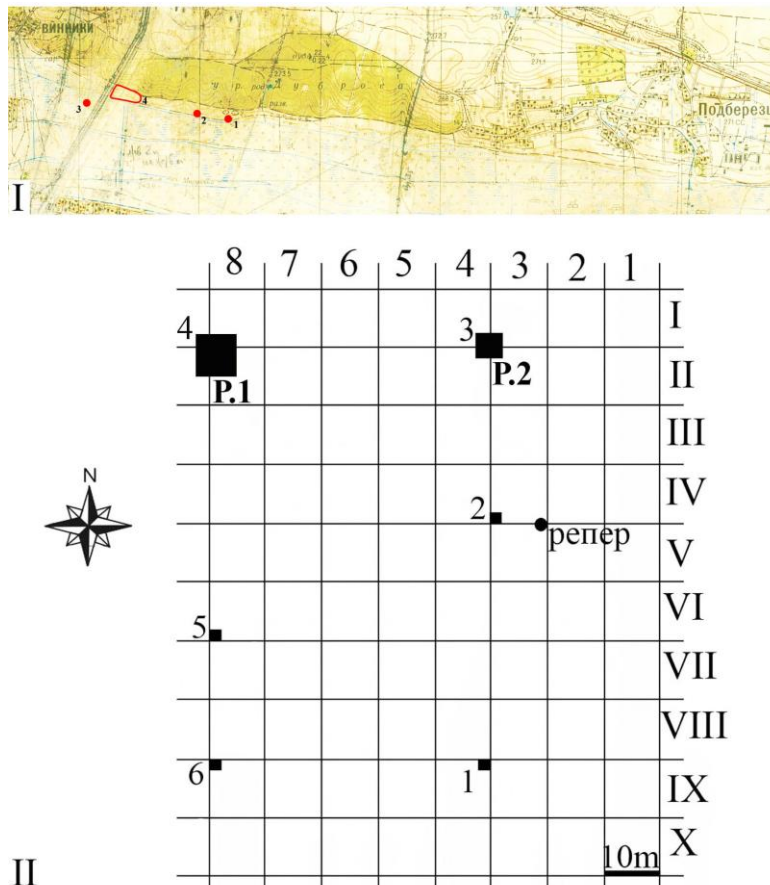

Рис. 1. Винники-Лазки (2016 р.). I – топографічна карта з позначенням ділянок досліджень у різні роки: 1 – 1991 р.; 2 – 2008 р.; 3 – 2009 р.; 4 – 2015, 2016 рр.; II – арова сітка із зазначенням шурфів і розкопів 2016 р.

енеоліту, культур шнурової кераміки та комарівської доби бронзи [Археологічні дослідження Винниківського..., 1992; Конопля, 2005, с. 248–256].

Вивчення пам'ятки продовжено у 2008 р. Рятівні розкопки на місці майбутньої забудови проводили працівники Історико-краєзнавчого музею м. Винники. На різних ділянках багатошарового поселення на двох берегових уступах, на відстані 150 м, закладено по одній траншеї, розмірами 2×10 м. Знайдено незначну кількість виробів з кераміки та кременю, які віднесені до археологічних культур лінійно-стрічкової кераміки та межановіцької, а також черепино-лагодівської групи

Рис. 2. Винники-Лазки (2016 р.). Профіль заповнення житлової споруди (об'єкт 1).

ранньоскіфського часу і XVI–XVII ст. [Білас, Конопля, Тимець, 2008, с. 68–78].

Чергові дослідження багатошарової пам'ятки відбулися 2009 р. Розкопки здійснював НДЦ “Рятівна археологічна служба” Інституту археології НАН України в рамках проведення наукової експертизи проєктів землеустрою. На площі 100 м² зафіксовано сім об'єктів та зібрано артефакти, які належали до культур лінійно-стрічкової кераміки, лійчастого посуду, тщи́нецько-комарівської, черепино-лагодівської групи ранньозалізного віку, зубрицької культури ранньоримського часу та княжого періоду X–XIII ст. [Сало, Чорний, Назар, 2011, с. 196–214; Сало, Чорний, 2011, с. 293–294].

У 2016 р. спільна експедиція Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, Львівського національного університету імені Івана Франка та КЗ ЛОР “Історико-краєзнавчий музей” (м. Винники) провела чергові розкопки в Лазках [Білас, Гавінський, Милян, 2018, с. 120]. Потрібно зазначити, що на даний час територія цієї пам'ятки майже повністю забудована, вцілілою залишається лише невелика ділянка, площею близько 150×300 м, поруч шосе Винники-Чишки-Золочів, на якій знаходиться газопровід (рис. 1).

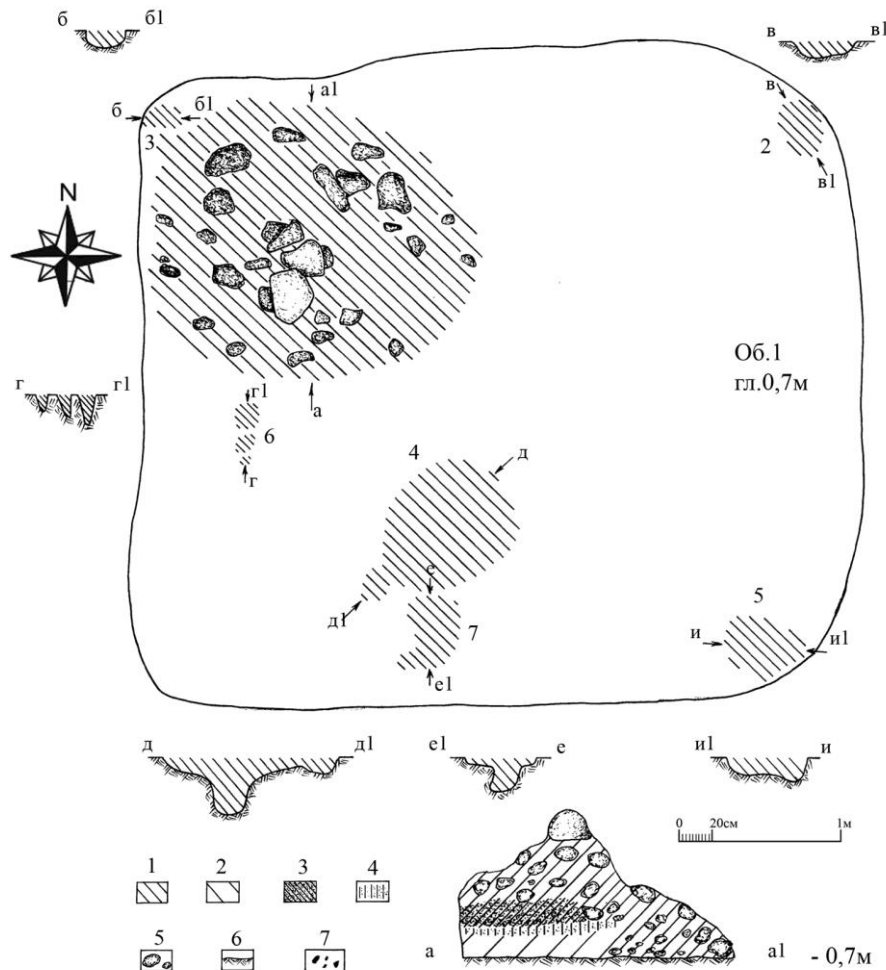

Рис. 3. Винники-Лазки (2016 р.). План долівки житла (об'єкт 1): 1 – гумусоване заповнення об'єктів; 2 – слабогумусоване заповнення об'єктів; 3 – вугілля; 4 – перепалений шар ґрунту; 5 – каміння; 6 – материк; 7 – обмазка.

У різних частинах ще вцілілої пам'ятки було закладено шість розвідкових шурфів, у двох із них зафіксовані об'єкти, навколо яких розбито більші розкопи. Стратиграфія залягання ґрунтів нескладна – під шаром чорнозему, товщиною 0,6–0,7 м, залягає материкова лесова порода білого кольору. Раніше тут були приватні ділянки, які й сьогодні розділені глибокими борознами та високими наораними “гребенями”. Отже, в різних місцях шар чорнозему, а відповідно й перемішаного культурного шару, становить від 0,35 до 0,7 м.

Рис. 4. Винники-Лазки (2016 р.). Профіль ями (об'єкт 3).

Основні результати отримано в розкопі 1, розмірами 7×7 м, в якому було зафіксовано об'єкт 1. Це рештки заглибленої в материк житлової споруди прямокутної в плані форми із заокругленими кутами, розмірами 4,1×4,5 м, орієнтованої довшою стороною по лінії схід-захід. Котлован, завглибшки 0,7 м, мав прямі стінки і рівне дно. Вдалося зафіксувати кілька конструктивних особливостей цієї споруди. По її кутах стояли колоди, від яких залишилися стовпові ями, діаметрами 25, 40 і 50 см, завглибшки 10 см. Ще один потужний стовп був посередині споруди, ближче південної стінки, від якого залишився слід, діаметром 80 см і глибиною 40 см. У повздовжньому профілі біля східної стінки зафіксовано виступ-прилавок, шириною і заввишки 40 см (рис. 2, 3).

У північно-західному куті об'єкту зафіксовано залишки вогнища, діаметром до 2 м, потужністю до 0,9 м. Це було скупчення каміння пісковика різних розмірів, найбільшою довжиною до 0,5 м. Воно перепалене, місцями охристого кольору, з крихкою структурою. Усередині цього розвалу зафіксовані рештки черені у вигляді гумусованого ґрунту, перемішаного з глиною, товщиною 10–15 см, а над нею простежено горизонт ґрунту, випаленого до охристого кольору, товщиною 5–8 см. Решту заповнення становив ґрунт з інтенсивною

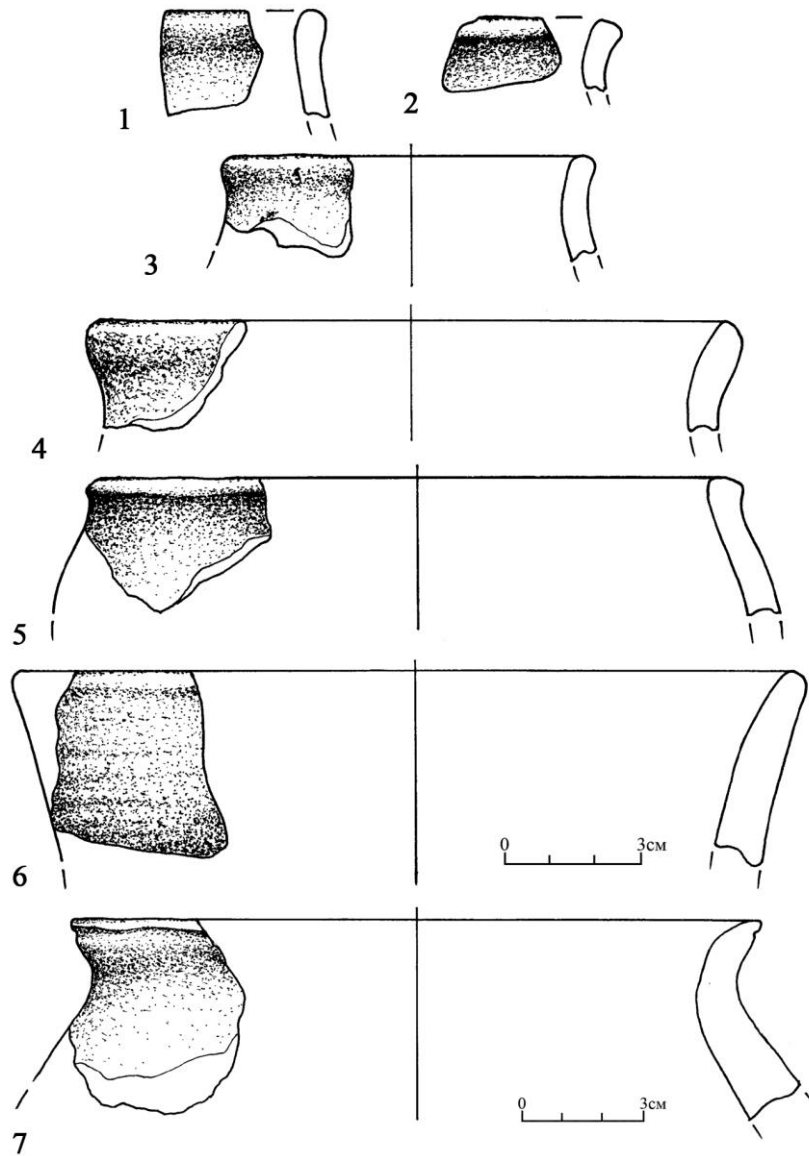

Рис. 5. Винники-Лазки (2016 р.). Культурний шар. Фрагменти посуду зубрицької культури.

домішкою вугілля, товщиною 10–15 см. У заповненні цього вогнища трапилися уламки кераміки, більші частини двох горщиків, точильний брусок та фрагменти кісток. Поруч з вогнищем, на долівці навпроти

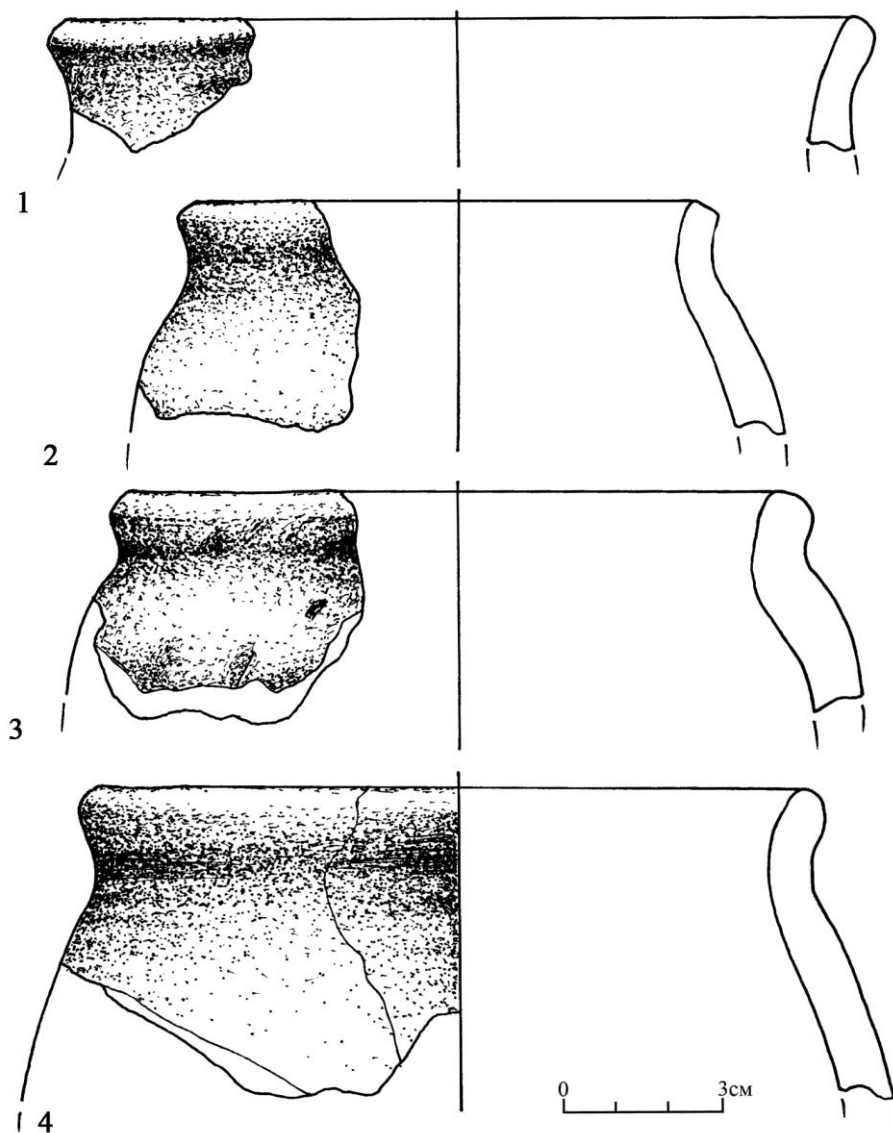

Рис. 6. Винники-Лазки (2016 р.). Об'єкт 1 (житло). Горщики.

черені, виявлено сліди від трьох загострених кілків, діаметрами 12, 10 і 6 см, глибиною відповідно 20, 14 і 10 см (рис. 3).

Можливо, ще одним конструктивним елементом цього житла є стовпова яма, простежена поруч з його південною стінкою. Вона овальної в плані форми, розмірами 30×24 см, глибиною 8 см.

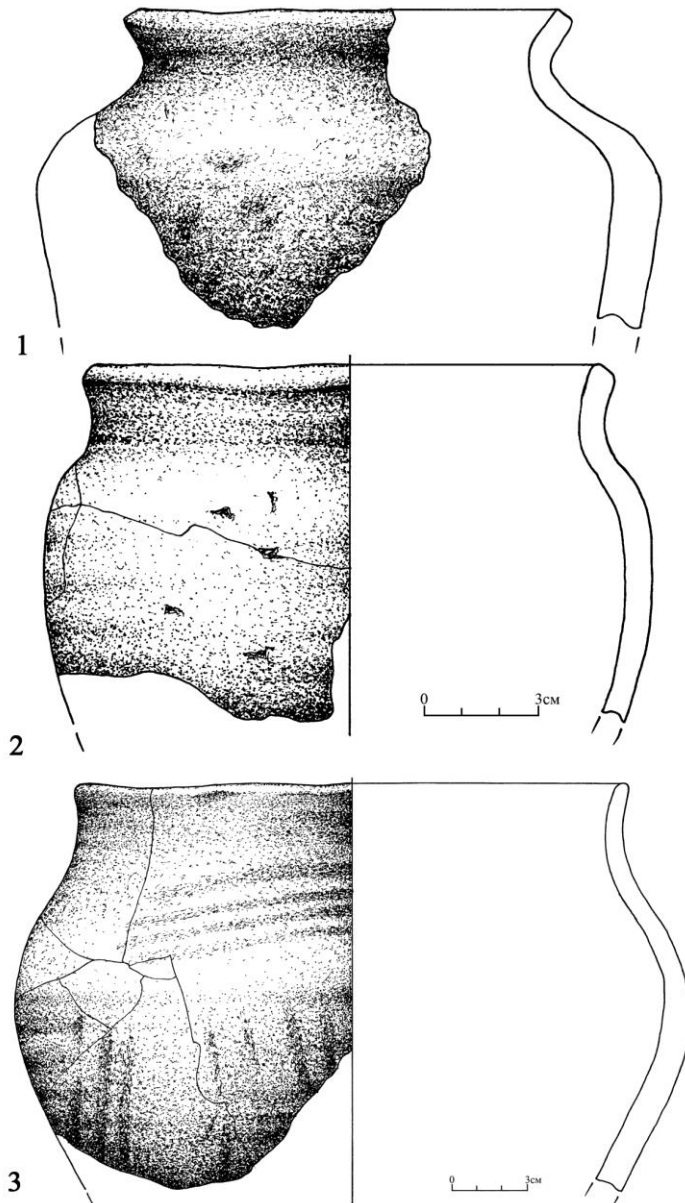

Рис. 7. Винники-Лазки (2016 р.). Об'єкт 1 (житло). Горщики.

Заповнення котловану споруди було неоднорідним: до глибини 0,4–0,5 м воно складалося з інтенсивно гумусованого ґрунту чорного кольору, нижче, до позначки 0,7 м – зі слабогумусованого ґрунту, перемішаного з

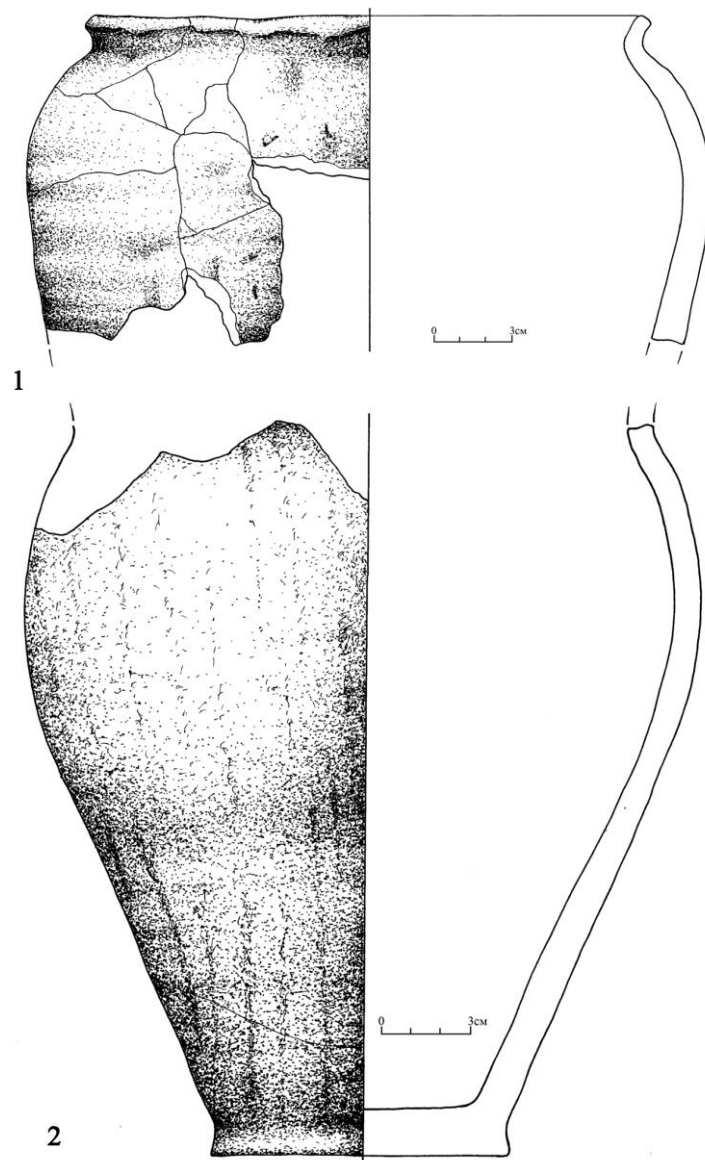

Рис. 8. Винники-Лазки (2016 р.). Об'єкт 1 (житло). Посуд із заповнення.

материковою глиною. У цьому заглибленні знайдено 114 фрагментів кераміки, точильний брусок та залізний ніж.

У розкопі 2, розмірами 4×4 м, який розташований за 40 м на схід від попереднього, зафіксовано об'єкт 3 – яму округлої в плані форми,

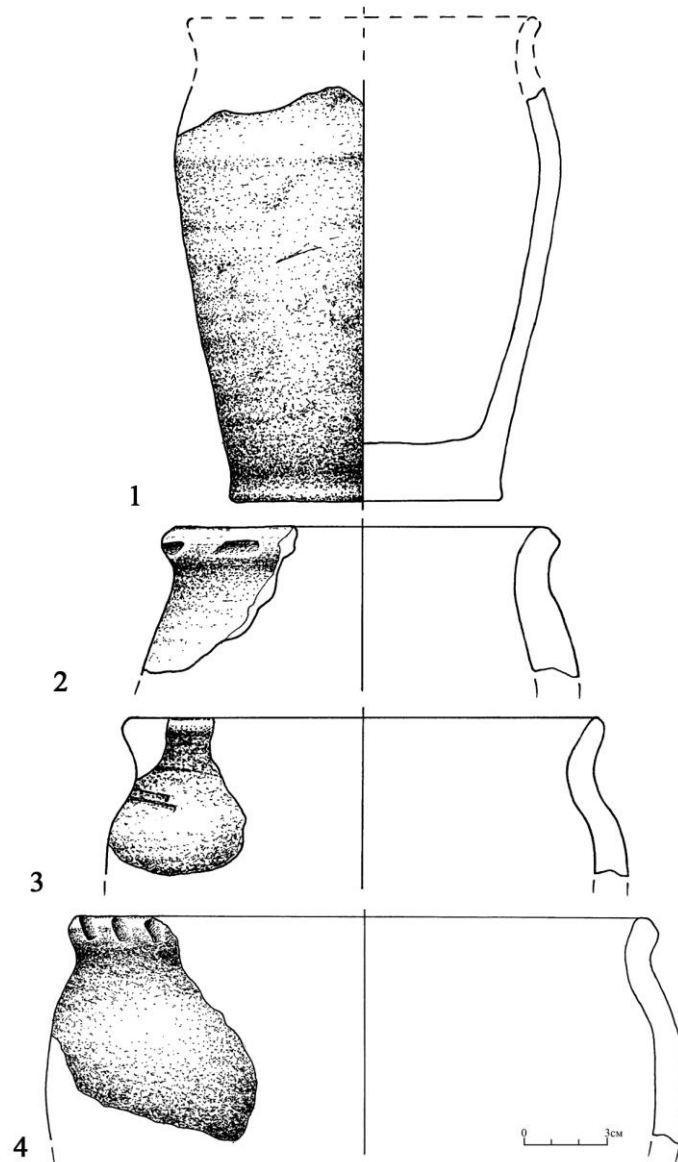

Рис. 9. Винники-Лазки (2016 р.). Об'єкт 1 (житло). Горщики з розвалу вогнища.

діаметром 1,5 м, з прямими стінками і рівним дном, глибиною 0,6 м. Її заповнення складалося з гумусованого ґрунту чорного кольору, який місцями перекривали тонкі лінзоподібні смужки материкової глини (рис. 4). У ямі виявлено 22 фрагменти кераміки.

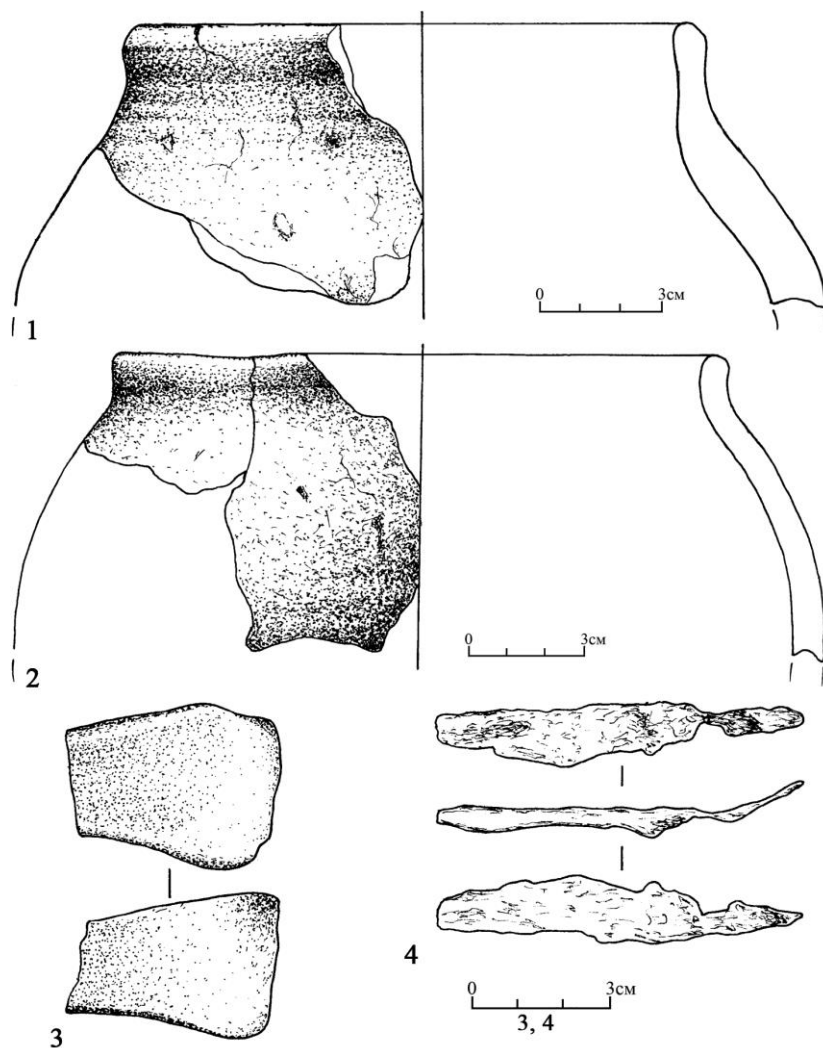

Рис. 10. Винники-Лазки (2016 р.). Вироби з кераміки, каменю і заліза: 1–3 – із вогнища; 4 – із заповнення житла.

В результаті проведених досліджень на пам'ятці загалом віднайдені 282 предмети, які належали до різних періодів.

Переважну більшість артефактів становить керамічний комплекс **зубрицької культури** римського часу, який походить з культурного шару (рис. 5) та об'єктів.

За морфологічними особливостями можна виокремити низку видів ліпного посуду, які типологічно вкладаються в схему, розроблену

Д. Козаком [Козак, 2008, с. 75–82]. Найстарший різновид представлений вінцями горщиків, які виявлені в завалі вогнища житла. Перше з них має вінця, сформовані у вигляді граней із трьох сторін; поверхня заглажена, у керамічній масі домішка шамоту (рис. 9, 2). Поверхня іншого – горбкувата, вінце, діаметром 22 см, відхилене назовні, коротке, потовщене, гранчасте, плечики високі, на тулубі нанесений орнамент у вигляді горизонтальних врізних ліній (рис. 8, 1). За характерними ознаками такі горщики належать до II типу посудин, датованих пізньолатенським часом. Ще один фрагмент горщика (рис. 7, 3) відзначається відведеними назовні потовщеними і заокругленими вінцями. На плічках має паралельні горизонтальні сліди від лошіння, на тулубі – вертикальні. Нижня частина – відсутня. Належать до типу 4 варіант “Б”, який широко представлений на пам’ятках зубрицької культури Побужжя та Подністер’я. Інший фрагмент вінець горщика (рис. 10, 1) відзначається ледь розхиленими назовні вінцями, які заокруглені при завершенні, округлі плечики стрімко переходять у тулуб. Керамічна маса відзначається наявністю шамоту, поверхня заглажена, коричневого кольору. Фрагмент належить до типу 5.

Два фрагменти вінець, виявлені у житлі, належать до типу 8. Це горщики струнких пропорцій, шийка в них чітко сформована, переходить в опуклі боки, вінця відведені назовні, заокруглені. Діаметр одного з них 12 см (рис. 7, 1). Інший фрагмент виявлений у вогнищі (рис. 9, 1). Керамічна маса відзначається наявністю домішки у вигляді шамоту.

Найбільш чисельна група фрагментів вінець належить до типу 9. Це фрагменти посудин із добре виділеною шийкою, високими округлими плечиками (рис. 6, 2–4; 7, 2; 8, 2; 9, 3). Діаметр вінець коливається від 12 до 16 см. Фрагмент горщика (рис. 8, 2), що походить із заповнення об’єкта 1, відзначається опуклими боками з ледь виділеними плечиками, вузьким виділенням дном, вінця відсутні. Поверхня темно-коричневого кольору, шорстка на дотик, подекуди заглажена, у керамічній масі помітна домішка шамоту.

Фрагменти денць горщиків, представлені незначною кількістю, належать до двох типів: перший – це невиокремлені денця, другий – виділені у вигляді виступу.

Деякі з фрагментів посудин зберегли сліди орнаментування у вигляді нанесених паличкою двох паралельних горизонтальних ліній на плечиках (рис. 9, 3); трикутників (рис. 11, 3); нігтьових тиснень по краю вінець (рис. 9, 4), що належать до ранніх форм.

До керамічних виробів, типових для зубрицької культури, належать два фрагменти пряслиць, діаметрами 5 і 5,3 см. Вони виготовлені з глини

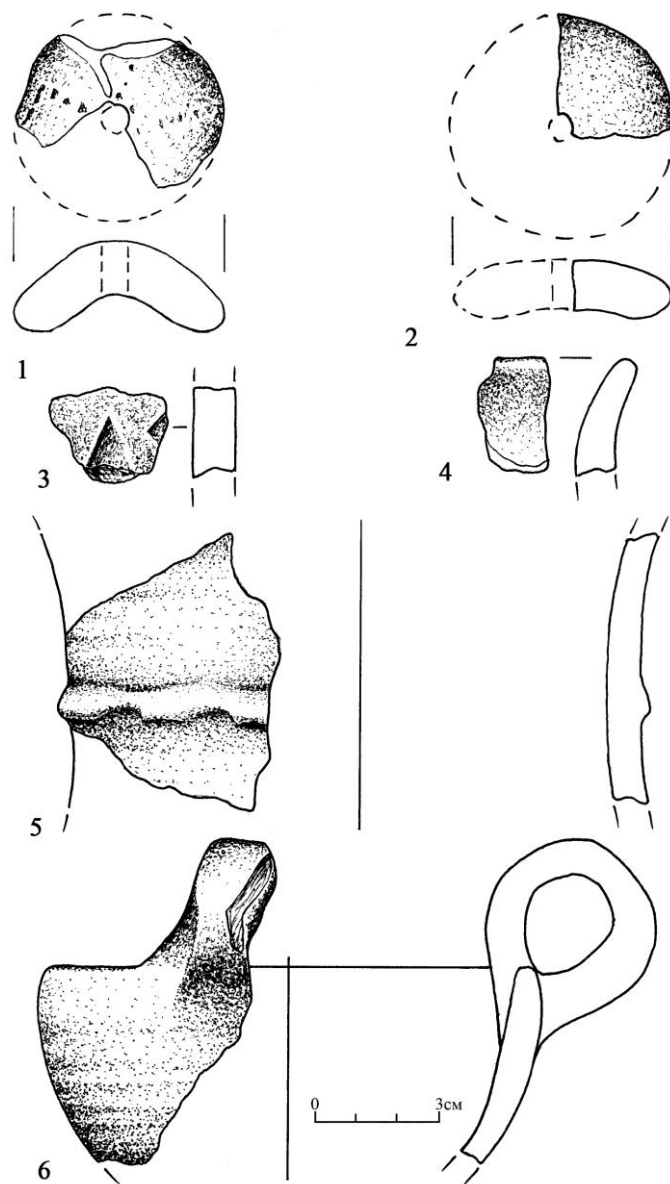

Рис. 11. Винники-Лазки (2016 р.). Знахідки кераміки зубрицької (1–3) і липицької (4–6) культур.

із незначною домішкою піску. Поверхня одного з них лощена, коричнево-чорного кольору, форма усіченого конуса з втиснутою основою, орнаментоване вертикальною лінією з наколотих крапок та рисок

(рис. 11, 1). Інша частина пряслиця коричневого кольору, поверхня лощена, форма плоска з дещо увігнутою основою (рис. 11, 2).

Із завалу вогнища в житлі походить фрагмент точильного бруска, розмірами 3,3×4×3 см (рис. 10, 3).

До виробів з металу належить фрагмент клиноподібного в профілі ножа досить сильно ушкодженого корозією, розмірами 1,3×7,9×0,5 см (рис. 10, 4).

Характерним для *липицької культури* є фрагмент тюльпаноподібного горщика з об'єкта 2, оздоблений наліпним валиком з пальцевими тисненнями (рис. 5, 4). Частини кухликів відзначаються доброю керамічною масою з незначним вмістом піску і хорошим випалом, світло-коричневого, цеглястого кольорів (рис. 5, 3). Привертає увагу один із них (рис. 11, 6), який зберігся разом із вушком. Воно масивне, стрічкоподібне, піднімається вище вінець. Належить до так званих посудин з двома ручками.

Кременеві вироби вказують на більш ранні горизонти заселення пам'ятки, зокрема уламок серпа свідчить про перебування тут представників племен доби бронзи.

Отже, під час досліджень 2016 р. на пам'ятці в урочищі Лазки у Винниках розкрито 65 м² площі, зафіксовано рештки двох об'єктів. Заглиблене житло має всі ознаки, характерні для зубрицької культури ранньоримського часу: відповідні розміри, розташування за сторонами світу захід-схід, наявність опалювальної споруди у вигляді вогнища обкладеного камінням та материкового виступу-прилавка.

Беручи до уваги керамічний комплекс з виявлених об'єктів, можна стверджувати про їхнє функціонування у II-й фазі зубрицької культури – II ст. н. е. Водночас можна припустити, що пам'ятка в урочищі Лазки творить єдиний комплекс заселення римського часу, який виявив Д. Козак у сусідньому с. Підберізці [Козак, 2008, с. 257–284].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Археологічні дослідження Винниківського історико-краєзнавчого музею за 1991 рік*. Винники, 1992.
2. Білас Н. “Дописемна історія Винник”. *Наукові студії: Збірник наукових праць / Історико-краєзнавчий музей*. Винники-Львів, 2008. 3–24.
3. Білас Н., Гавінський А., Милян Т. “Вивчення багатошарової пам'ятки Винники-Лазки”. *Археологічні дослідження в Україні 2016*. Київ, 2018. 120–121.

4. Білас Н., Конопля В., Тимець І. “Археологічні дослідження в урочищі “Лазки” поблизу Винник”. *Наукові студії: Збірник наукових праць / Історико-краєзнавчий музей*. Винники-Львів, 2008. 68–78.
5. Козак Д. *Венеди*. Київ, 2008.
6. Конопля В. “Нова інтерпретація матеріалів середнього культурно-хронологічного горизонту поселення Винники-Лазки”. *Матеріали та дослідження з археології Прикарпаття та Волині* 9 (2005): 248–256.
7. Сало Б., Чорний А., Назар І. “Рятівні археологічні дослідження багатошарового поселення Винники – вул. І. Липи у 2010 р.”. *Наукові студії: Збірник наукових праць. Історико-краєзнавчий музей м. Винники* 4 (2011): 196–201.
8. Сало Б., Чорний А. “Дослідження багатошарового поселення Винники”. *Археологічні дослідження в Україні 2010*. Київ-Полтава, 2011. 293–294.

REFERENCES

- Arkheolohichni doslidzhennia Vynnykivskoho istoryko-kraieznavchoho muzeiu za 1991 rik*. Vynnyky, 1992. (in Ukrainian).
- Bilas N. “Dopysemna istoria Vynnyk”. *Naukovi studii: Zbirnyk naukovykh prats / Istoryko-kraieznavchyi muzei*. Vynnyky-Lviv, 2008. 3–24. (in Ukrainian).
- Bilas N., Havynskyi A., Mylian T. “Vyvchennia bahatosharovoi pamiatky Vynnyky-Lazky”. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2016*. Kyiv, 2018. 120–121. (in Ukrainian).
- Bilas N., Konoplia V., Tymets I. “Arkheolohichni doslidzhennia v urochyshti “Lazky” poblyzu Vynnyk”. *Naukovi studii: Zbirnyk naukovykh prats / Istoryko-kraieznavchyi muzei*. Vynnyky-Lviv, 2008. 68–78. (in Ukrainian).
- Kozak D. *Venedy*. Kyiv, 2008. (in Ukrainian).
- Konoplia V. “Nova interpretatsia materialiv serednioho kulturno-khronolohichnoho horyzontu poselennia Vynnyky-Lazky”. *Materialy ta doslidzhennia z arkheolohii Prykarpattia ta Volyni* 9 (2005): 248–256. (in Ukrainian).
- Salo B., Chorny A., Nazar I. “Riativni arkheolohichni doslidzhennia bahatosharovoho poselennia Vynnyky – vul. I. Lypy u 2010 r.”. *Naukovi studii: Zbirnyk naukovykh prats. Istoryko-kraieznavchyi muzei m. Vynnyky* 4 (2011): 196–201. (in Ukrainian).
- Salo B., Chorny A. “Doslidzhennia bahatosharovoho poselennia Vynnyky”. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2010*. Kyiv-Poltava, 2011. 293–294. (in Ukrainian).

Стаття: надійшла до редакції 20.07.2022
прийнята до друку 10.09.2022

**RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL RESEARCH
OF THE MULTI-LAYERED SITE OF VYNNYKY-LAZKY IN 2016**

Natalia BILAS

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Archaeology and History of Ancient Civilizations,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: nataliya.bilas@lnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-2185-2320*

Andriy HAVINSKYI

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Department of Archaeology,
Vynnychenko Str., 4, Lviv, Ukraine, 79008
e-mail: andrham@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8466-0959*

Taras MYLIAN

*Scientific research center “Rescue Archaeological Service”,
Institute of Archaeology of NAS of Ukraine,
24, Vynnychenka Str., Lviv, Ukraine, 79008,
e-mail: mylian@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8278-837X*

One of the richest archaeological sites in the vicinity of Vynnyky, near Lviv, is located in the “Lazky” Place. On the slopes of the left bank of the Marunka River, settlements of the Neolithic – Middle Ages periods have been discovered. Research has been conducted here repeatedly, but today this territory is built up, which makes it impossible to study it further. The last excavations of this multi-layered settlement were carried out in 2016.

As a result of small-scale research, two objects were recorded. The central one is a dwelling of almost square shape in plan, measuring 4.1×4.5 m with a base dug into the ground by 0.7 m. During the excavations, it was possible to establish individual structural elements of this building. Thus, at its corners and in the central part of the floor some pillars formed the frame of the building. A ledge with a height and width of 0.4 m was traced near the eastern wall. In the northwestern corner, there were the remains of a hearth in the form of a ruined stone structure with a diameter of about 2 m and a height of 0.9 m with traces of a hearth filling with fragments of ceramic ware and animal bones. A few dozen meters from this dwelling, a household pit with a diameter of 1.5 m and a depth of 0.6 m was also excavated.

Based on the collected material, several chronological stages of settlement of this site can be distinguished. The earliest is the Bronze Age, which is represented by several flint products, in particular a fragment of a sickle. There are insignificant traces of the Lypytska culture of the Roman period with characteristic jar-shaped pots and ladles. The main horizon is the settlement of the Zubrytska culture of the II century AD. The discovered objects belong to this horizon, as well as the vast majority of the collected material, both from the infills and from the cultural layer. In particular, these are pots of various profiles characteristic of this community, clay spinning wheels, a grinding bar, and an iron knife, direct analogies to which are found in the well-studied settlement located nearby in the village of Pidberiztsi.

Keywords: Lypytska culture, Zubrytska culture, dwelling, hearth, pit, ceramics.